

ARABULUCULUK SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİKLERİ, GÜÇ DENGESİZLİKLERİ VE FARKLILIKLARIN YÖNETİLMESİ

Av. Arb. Dilek YUMRUTAŞ*

Özet

Hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde, kişilerarası iletişimin kurulmasıyla uygun müzakere koşullarının sağlanarak, kişiler arasında yaşanan sorunun barışçıl yöntemlerle çözümüne olanak sağlayan arabuluculuk, bireyin insan olarak hukuksal eşitliğinin sağlanması, cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ile güçsüz, dezavantajlı konumdaki bireylerin, toplumsal farklılıklar üzerinden şekillenen güç dengesizliklerini gidermeye yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesini esas almaktadır. Çalışmamızda, arabuluculuk süreçlerinde, bireyin insan olarak hukuksal eşitliğinin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ile güçsüz, dezavantajlı konumdaki bireylerin, toplumsal farklılıklar üzerinden şekillenen güç dengesizliklerini gidermeye yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının analiz edilebilmesinin, uyuşmazlıkların çözümü bakımından taşıdığı önem, farklı bakış açılarıyla vurgulanmaktadır. Araştırmalarda, farklı cinsiyete sahip bireylerin farklı ihtiyaçlar ile farklı bakış açılarına sahip oldukları, uyuşmazlık çözüm süreçlerine gelirken birbirleriyle aynı norm ve değerlerle gelmedikleri tespit edilmiştir. Arabuluculuk temel ilke ve esasları ile etik kuralları çerçevesinde, arabuluculuk sürecinde eşitlik, tarafsızlık, bağımsızlık, iradilik, gizlilik, güvenin sağlanması ve tarafların sürece katılım konusundaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, dezavantajlar ve güç dengesizliği nedeniyle olası engellerin giderilmesi için, farkındalığın artırılması ile toplumsal cinsiyet dengeli arabuluculuğun uygulanması önerilmektedir.

* İstanbul Barosu. ORCID: 0000-0003-4847-9893.

Mediation, which enables the solution of the problems between individuals through peaceful methods, by establishing appropriate negotiation conditions by establishing inter personal communication in the resolution of legal disputes, ensuring the legal equality of the individual as a human being, preventing discrimination based on gender, and eliminating the power imbalances of weak and disadvantaged individuals, which are shaped by social differences. It is based on the accurate analysis of gender needs with a gender equality perspective.

In our study, in mediation processes, ensuring the legal equality of the individual as human, gender equality, preventing gender-based discrimination, and analyzing the gender needs of weak and disadvantaged individual with a gender equality perspective to eliminate the power imbalances shaped by social differences, Its importance is emphasized with different perspectives. In studies, it has been determined that individuals with different gender have different needs and perspective and that they do not come to the same norms and values when coming to conflict resolution processes. With in the frame work of the basic principles and principles of mediation and ethical rules, in order to eliminate possible obstacles due to gender in equalities, disadvantages and power imbalances in the mediation process, ensuring equality, impartiality, independence, will, confidentiality, trust and participation of the parties in the process, awareness raising and gender balanced mediation application is recommended.

Giriş

Hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde, kişilerarası iletişimin kurulmasıyla uygun müzakere koşullarının sağlanarak, kişiler arasında yaşanan sorunun barışçıl yöntemlerle çözümüne olanak sağlayan arabuluculuk, bireyin insan olarak hukuksal eşitliğinin sağlanması, cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ile güçsüz, dezavantajlı konumdaki bireylerin, toplumsal farklılıklar üzerinden şekillenen güç dengesizliklerini gidermeye yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesini esas almaktadır.

Cinsiyetler arasındaki eşitlik, farklı cinsiyetten bireylerin güç ilişkileri açısından eşit ve adil bir konuma sahip olması, gündelik yaşamdaki kaynak ve fırsatlara eşit bir şekilde ulaşabilmesi ve tüm toplumda eşit haklara sahip bireyler olarak kabul edilmesini ifade eder.

Cinsiyet, kadın ve erkekleri biyolojik olarak birbirinden ayıran genetik temelli yapıya dayanır¹. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte birbirinden farklı kavramlardır. Biyolojik cinsiyet kadınların ve erkeklerin fiziksel, biyolojik olarak farklı özelliklerini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ise farklı cinsiyete sahip bireylerin toplumun uyum bulduğu, toplumsal olarak inşa edilen rolleri, davranışları, aktiviteleri ve nitelikleri olarak ifade edilmektedir.²

Toplumsal cinsiyet, sosyal ortam içerisinde toplumun kadın ve erkek bireylere yönelik beklentisi, kadınlık ve erkeklikten anladığı, cinsiyetlere uygun gördüğü davranışları, yönelimleri ve tutumları ifade etmektedir. Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin psikososyal ortamdaki dışavurumudur.³ Toplumsal cinsiyetin oluşmasının temelinde psikolojik, kültürel ve toplumsal faktörler yer almaktadır⁴. Cinsiyet tek bir faktöre (biyolojik fark) bağlı olarak farklılık yaratırken, toplumsal cinsiyet birçok faktöre (psikolojik, kültürel ve toplumsal) bağlı olarak farklılık yaratmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır.⁵ Bu kavram, kadınlar ile erkekler arasındaki güç ilişkilerini, eşitsizlikleri, farklılıkların farkındalıkla sorgulanması bakımından önem kazanmıştır.

1 (Yüce, 2017)

2 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tanımı

3 (Dökmen, 2009)

4 (Yüceol, 2016)

5 (AÖF,20011/4)

Toplumsal cinsiyet analizi, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin fark edilerek farklı nüfus gruplarının ihtiyaçlarının karşılanması için tarafsızlığı ve insan haklarını geliştirebilmenin önemli bir aracıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği; bireylerin, cinsiyet temelli ayrımcılığa uğramadan; eşit hak, imkân ve olanaklara sahip olarak kamusal ve özel yaşamın her alanında yer alması, görülebilmesi, kararlara katılabilmesi, fırsatları değerlendirebilmesi, güçlenmesi, temsil edilmesi ve kaynaklara erişimi olarak ifade edilebilir.

Her toplumda kadınların ve erkeklerin üstlendikleri görevler, toplumsal rolleri ile kaynaklara erişiminde farklı kategorilerde farklı derecelendirilen eşitsizlikler bulunduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi, farklı cinsiyete sahip bireylerin hukuksal eşitliğinin yanı sıra fiili eşitliğinin de sağlanması amacıyla gerek uluslar arası hukukta gerekse ulusal hukukta kadınlar için pozitif ayrımcılık olarak adlandırılan düzenlemeler yer almaktadır. Pozitif ayrımcılık, tarihi olarak dışlanmış grupların, eğitim, istihdam ve siyaset vb. alanlara dahil olmaları için çabalayan kurumsal politika ve uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Pozitif ayrımcılık politikaları cinsiyet, ırk vb. farklılıkların lehinde olacak şekilde, telafi edici ayrımcılığı savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik pozitif ayrımcılık politikaları da, farklı cinsiyetler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Bu farklılıklar, kadınların kamusal hayattan dışlanmasına neden olan farklılıklardır. Politika, ekonomi, eğitim vb. alanlar erkek egemen alanlardır. Bu anlamda kadınları eşit vatandaşlar olarak gören eşitlikçi paradigmler sorgulanmaktadır. Modern toplumlardaki farklı cinsiyetler arasındaki bölünmeye neden olan kamusal-özel ayrımı da sorun haline gelmiştir. Böylece “özel olan politiktir” sloganı ile cinsiyetler arası ilişkinin kamusal yaşamdaki eşitsizlikleri ağırlaştırarak temelleri olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁶

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yaklaşık 15 yıldır hazırlanmakta olan küresel cinsiyet eşitsizliğine ilişkin tespitler içeren raporlar, cinsiyet eşitliğini dört farklı alanda incelemektedir. Bu alanlar arasında;

6 Öztan, 2004

cinsiyet temelli ayrımlar, ekonomik katılım ve fırsat eşitliliği, eğitimsel kazanımlar, sağlık ve siyasi güçlendirme olanakları yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede raporda yer alan, Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi, toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek için tasarlanmış bir endekstir. Küresel ölçekte, cinsiyet eşitsizliklerine sebep olan faktörleri inceleyen raporlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine son verecek politika ve uygulamalara da ana hatlarıyla değinmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun 156 ülkeyi kapsayan 2021 yılı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na⁷ göre, Türkiye, ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, siyasi yetkilendirme, eğitimsel kazanım, sağlık ve hayatta kalma gibi kriterler göz önünde bulundurulduğunda, 133. sırada yer alıyor. Raporla göre kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması için en az 100 yıl (pandemi sonrası 136 yıl öngörülmektedir), erkeklerle eşit ücrete sahip olması için ise 257 yıl geçmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin değerlendirilmesi ve eşitsizliklerin giderilmesine yönelik gerekli ekonomik, sosyal, hukuki düzenlemelerin sağlanması temelinde yapılan araştırmalarda, kadınların adalete erişiminde engel olan başlıca faktörlerin; toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, ekonomik güçlük, yetersiz eğitim, bilgiye erişimdeki yetersizlikler ve mahkemeye erişimde eşitsiz koşullar olduğu görülmektedir.

Kişilerarası uyuşmazlıkların çözümünde, şiddetsiz iletişim ve müzakereyi esas alan, tarafsız, bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla gerçekleşen nitelikli müzakere yolu olarak arabuluculuk, mahkeme öncesi ve/veya mahkeme içi süreçlerde tarafların arasında yaşanan uyuşmazlığın çözümüne olanak sağlayan barışçıl, dostane çözüm yolu olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, güç dengesizliklerini, farklılıkları gözetilen bir anlayışla adalete erişimin kolaylaştırmasını sağlamak üzere, mahkeme yargılaması uyuşmazlık çözüm yolunu destekleyici nitelikte bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak ülkemizde 2013 yılında 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ile uygulanmaya başlanmıştır.

7 WEF Global Gender Gap Report 2020 ve 2021

Arabuluculuk Süreçlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri, Güç Dengesizlikleri ve Farklılıkların Yönetilmesi

Hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde, kişilerarası iletişimin kurulmasıyla uygun müzakere koşullarının sağlanarak, kişiler arasında yaşanan sorunun barışçıl yöntemlerle çözümüne olanak sağlayan arabuluculukta, bireyin insan olarak hukuksal eşitliğinin sağlanması, cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ile güçsüz, dezavantajlı konumdaki bireylerin, toplumsal farklılıklar üzerinden şekillenen güç dengesizliklerini gidermeye yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, güç dengesizliklerinin önlenmesi bakımından önemlidir.

Arabuluculuk, arabuluculuk eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin (arabulucu), kolaylaştırıcı olarak sürece katılımıyla hazırlık, başlangıç, inceleme, müzakere ve sonuç olmak üzere beş temel aşamadan oluşan, iki veya daha fazla taraf arasında nitelikli iletişim ve müzakere ile gerçekleştirilen uyuşmazlık çözüm yöntemidir.

Tüm vatandaşlara yönelik olarak sunulan arabuluculuk hizmetinin herkes için ulaşılabilir olması, biyolojik cinsiyet farklılıklarına karşı geliştirilen tutumun tarafsız, adil ve eşitlik ilkesine uygun olmasını gerektirir. Arabuluculuk toplumsal cinsiyet eşitliğini temel almalıdır.

Toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkilidir ve arabuluculuk ilkeleri çerçevesinde önemlidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı, ulusal ve uluslararası hukuk tarafından koruma altına alınan insan haklarının bir gereği olarak, gündelik yaşamda var olan eşitsizliklerle mücadeleyi ve ayrımcılık karşıtlığını içerir. Haklar, sorumluluklar ve fırsatlar, kişinin erkek ya da kız çocuğu olarak doğmasına bağlı değildir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliği, sadece kadınları değil, erkekleri de ilgilendirir. Farklılaşan ihtiyaçları gösterir. Bireylerin biyolojik ve toplumsal cinsiyetleri ne olursa olsun eşit haklara sahip bireyler olarak görülmesini gerektirir. Eşitsiz güç ilişkilerini fark edebilmeyi ve

toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de dikkate alarak adaletli ve adil davranmayı içerir. Genellemelerden kaçınarak, güç ilişkileri açısından dezavantajlı konumunda yer alan bireyleri güçlendirmeyi gerektirir.

Arabuluculuk, çatışmaların çözümü ve yönetimi açısından en etkili çözüm yollarından biridir ve temelinde tarafsızlık, adil olma ve eşitlik ilkesi yatar. Çatışmaya neden olan tutumların ve inançların biyolojik cinsiyet, sınıf, etnik köken, dinî inanç vb. ile biçimlenen farklı güç ilişkileri çerçevesinde ele alınması gerekir. Arabuluculuk sürecinde toplumsal cinsiyet bakışı, çatışma içerisinde yer alan aktörlerin iletişim tarzlarını, çatışma davranışını ve ihtiyaçlarını anlayabilmek açısından önemlidir.⁸

Arabuluculuk sürecinde toplumsal cinsiyet analizi, çatışmaların, bu çatışmalara verilen farklı tepkilerin tespitinde ve farklılaşan ihtiyaçların analizinde, müzakere edilecek konuların (güvenlik, güç paylaşımı, ekonomi, sosyal konular vb.) belirlenmesinde, arabuluculuk sürecine katılımın sağlanmasında, sürece ilişkin memnuniyetin geliştirilmesinde ve tüm bu konular açısından gerekli olan mekâna ve lojistiğe ilişkin düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde kapsamlı bir çerçeve sunar.⁹

Kadın ve erkekleri biyolojik farklılıklarına dayanarak toplumdaki rolleri ve konumlarının doğal ve kaçınılmaz olduğunu düşünmek ve onları kadın ve erkek rolleriyle ve olanaklarıyla ayırtmak ve sınırlandırmak, eşit ve adil bir yaklaşım değildir. Arabuluculuk süreçlerinde, arabulucuların güç dengesizliğinin bulunduğu durumlarda tarafsızlığını koruyabilmesi ancak toplumsal cinsiyet farkındalığıyla mümkündür. Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerde, arabuluculuk sürecinin temel insan haklarını ihlal edecek bir süreç olarak görülemeyeceği ve güç dengesi gözetilerek yürütülmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet farklılıkları ve güç eşitsizliğine ilişkin farkındalık, farklı cinsiyete sahip bireylerin aynı ihtiyaçlara, olanak veya kısıtlılıklara ve kaynaklara sahip olmadığını, arabuluculuk sürecinde planlanan eylemlerin farklı cinsiyete sahip bireylerin toplumsal güç eşitsizlikleri nedeniyle farklı

8 TAEKK,s.189,ADB,Nisan 2019

9 TAEKK,s.189,ADB,Nisan 2019

sonuçları olabileceğinin, kadınlar ve erkeklerin çatışan ihtiyaçları veya sınırlılıklarının, pratik ve stratejik toplumsal ihtiyaçlarının arabulucular tarafından bilinmesini ve tarafsız bir arabuluculuk sürecinde güç eşitsizliklerini giderecek şekilde farklılıkların farkındalıkla yönetimini zorunlu kılar. Arabuluculuk yolu ile uyumsuzluk çözümü süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, bu yönde farkındalığın artırılması ve toplumsal cinsiyet dengeli arabuluculuğun uygulanması ile mümkün olacaktır.

Arabuluculuk sürecinde kadınların ve erkeklerin hangi fırsat ve kaynaklara erişebilir, hangilerini kontrol edebilir veya hangi fırsat ve kaynaklardan yararlanabilir olduğunu belirlemek, toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarını tanımlayabilmeyi gerektirir. Toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkilidir ve arabuluculuk ilkeleleri çerçevesinde önemlidir. Toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, pratik ve stratejik ihtiyaçlar olarak iki başlıkta ele alınmaktadır. Pratik ihtiyaçlar, kadın ve erkek olarak gündelik yaşamımızda bizden beklenen rol ve sorumluluklarımız açısından rahatlama yaratan konulardaki ihtiyaçlarımızdır. Stratejik ihtiyaçlar ise bu rol ve sorumluluklarımızı yerine getirirken karşılaştığımız eşitsizliklerin dönüşümü için önemli olan ihtiyaçları ifade eder.¹⁰

Pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının arabuluculuk süreçlerinde farkındalıkla dikkate alınması, arabuluculuğun adliyede yürütülen süreçten farkını ortaya koyması açısından önemlidir. Nitekim yapılan çalışmalar, iş yerlerinden izin almak veya evden çıkmak ve adliyeye gelmek zorunda kalmanın, kadınlar için ilave maliyet olarak görüldüğünü göstermektedir. Çocukların bırakılacağı yerlerin olmaması da kadınların adalete erişimini zorlaştıran bir konudur. Pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, kadın ve erkeklerin erişebildiği, kontrol edebildiği veya yararlanabildiği kaynak ve fırsatlar açısından farklılaşan ve çoğu zaman eşitsizlik yaratan ilişkileri dikkate almayı ifade etmek için üretilmiştir. Ancak pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, karşılandıklarında eşitsizlik yaratan güç ilişkilerinin dönüşümüne ve kadınların güçlenmesine olanak sağlayan stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarıyla birlikte ele alınmalıdır.¹¹

10 TAEKK,s.190,ADB,Nisan 2019

11 TAEKK,s.190,ADB,Nisan 2019

Stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, kadın ve erkeklerin kaynak ve fırsatlar açısından erişim, kontrol ve yararlanma kapasitelerini eşitsiz biçimde etkileyen ilişkilerin değişimini amaçlayan ihtiyaçları ifade eder¹². Örneğin; kadınların adalete erişimi açısından, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten ve ayrımcılıktan korunmasını sağlayacak mekanizmalar stratejik ihtiyaçlardır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal hakların eşitlik ilkesi çerçevesinde uygulanmasını sağlayacak bilinçlendirme çalışmaları da stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olarak ele alınabilir. Bu ihtiyaçlar, kadınların arabuluculuk sürecine adil ve eşit bir düzlemde katılımını sağlamak için bilinçlenmelerini ve güçlenmelerini sağlayacak mekanizmalarla bağlantısının kurulmasını gerektirir. Ayrıca gerekli durumlarda kadınların temel insan haklarına ilişkin olarak koruyucu önlemlerin alınması garanti edilmelidir. Stratejik önemdeki toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, insan haklarıyla yakından ilişkilidir. Bir örnek verecek olursak, kadının bakım rolü gereği hissettiği “uygun zaman” ihtiyacı, pratik toplumsal cinsiyet ihtiyacı olarak, arabuluculuk sürecinde toplantı saatinin ayarlanmasında dikkate alınabilir. Ancak bu durum daha genel düşündüğümüzde kadının hareket özgürlüğünün ve toplumsal hizmetlerden (örneğin; eğitim, istihdama katılım) yararlanma hakkının kısıtlı olduğu bir toplumsal yapıda pek işe yaramayacaktır. Bu çerçevede ucuz veya ücretsiz kreş / gündüzlü bakım hizmeti veya ana baba sorumluluklarının eşit paylaşımına yönelik destekler, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak açısından bir stratejik ihtiyaç olarak karşımıza çıkar.¹³

Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumun özel alandan kamusal alana kadar tüm alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı olarak gelişmiş olan güç ilişkilerinde eşitlik yönünde bir değişimi hedefler¹⁴. Bu değişim için, öncelikle eşitsizliğin görünür hâle getirilmesi ve eşitsizliğe neden olan yapısal ve kültürel farklılıkların ortaya çıkarılması gereklidir. Toplumsal olarak kadın ve erkekler, sadece kadın ve erkek değildirler, farklı özellikleri çerçevesinde (yaş, etnik köken, dini inanç, mesleki konum, eğitim durumu vb.) farklı deneyimlere sahiptirler, olaylara farklı tepkiler verebilir veya farklı tepkilerle karşılaşabilirler. Bir çatışma durumu karşısında yaşlı bir erkeğin vereceği tepkiyle genç bir

12 Sida Gender Tool Box, 2015.

13 TAEKK,s.190,ADB,Nisan 2019

14 Sida Gender Tool Box, 2016.

erkeğin vereceği tepki nasıl değişebiliyorsa, aynı durum kadınlar için de geçerlidir. Aynı çatışma durumunda farklı cinsiyetten bireyler yaşlarına veya eğitim durumlarına göre bambaşka tepkiler verebilirler. Toplumsal cinsiyet eşitliği, birçok ulusal ve uluslararası yasal düzenleme ile koruma altına alınmış ve insan haklarıyla bağlantısı kurulmuş bir kavramdır. Dolayısıyla, bu konu arabuluculuk sürecinde dikkate alınması önerilen değil, zorunlu olan bir konudur. Avrupa Konseyi'nin Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyetler Arası Eşitlik konusundaki 1639 sayılı ve 2003 tarihli Tavsiye Kararı'nda da (madde 7 ve madde 8), arabuluculuk sürecinin temel insan haklarını ihlal edecek bir süreç olarak görülemeyeceği ve güç dengesi gözetilerek yürütülmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle, arabulucunun toplumun farklı cinsiyet özellikleri nedeniyle kadın ve erkeklerden beklediği davranışları akılda tutmakla birlikte bu konuda genellemelerden kaçınması gerekir. Bu her bir vakanın kendi özellikleri çerçevesinde değerlendirilmesini ifade eder. Örneğin; engelli kadın olmak veya hem yoksul hem de engelli kadın olmak, aynı toplumsal konumdaki erkeklere göre daha dezavantajlı bir durum yaratabilmektedir. Bu açıdan, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi, toplumda dezavantajlı konumdaki bireylerin arabuluculuk sürecindeki sesini duyabilmek açısından önemli bir bakış açısı sunar ve kadınların kriz veya çatışma durumlarında karşılaşılabilecekleri baskıların ve ayrımcı tutumların farkında olunmasını sağlar. Böylelikle arabulucu, eşitsizlik yaratan yapıları desteklememiş; eşitlik, adil olma ve tarafsızlık ilkelerine uygun hareket etmiş olacaktır. Bununla beraber, her iki tarafın istek, talep ve ihtiyaçlarının duyulduğunu hissetmesi ile varılan anlaşmanın, her iki taraf açısından da daha kabul edilebilir ve sürdürülebilir olacağı varsayılmaktadır. Bu şekilde zarar, en aza indirgenebilecektir.¹⁵

Arabulucuların, arabuluculuk sürecinde ön yargılarla ve ayrımcılıkla ilişkili bir durum fark ettiklerinde uygun tepkileri verebilmesi beklenir. Bu ve benzeri durumlarda arabulucuların farklı tepkiler verebildiklerini belirtmiştir.¹⁶ Bu çerçevede arabulucu, ayrımcılığa uğrayan veya eşitsiz konumdaki ve kendi kararını veremeyecek durumdaki tarafla görüşerek arabuluculuk sürecini sonlandırabilmekte veya görüşmeleri ayrı oturumlarla yapma kararı alabilmektedir. Koşullara bağlı olarak, ortaklıklar üzerinden

15 TAEKK, s.192,ADB, Nisan 2019

16 Raymond ve Bell,2000

bilgilendirme yapmanın veya önyargılı olduğunu düşündüğü kişiye bu durumu fark ettiğini kibarca veya mizahı kullanarak yansıtmanın, güç dengesini kurma açısından işe yaradığı da belirtilmiştir. Böyle bir durumda arabulucunun kararlarını etkileyebilecek bireysel inançlarını / düşüncelerini hesaba katarak tarafsız bir değerlendirme yapabilmesi ve kendi ayrımcılık algısından emin olması gerekmektedir.¹⁷

Sonuç:

Arabuluculuk temel ilke ve esasları, mevzuat ve etik kuralları çerçevesinde, arabuluculuk sürecinde eşitlik, tarafsızlık, bağımsızlık, iradilik, gizlilik, güvenin sağlanması ve tarafların sürece katılım konusundaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, dezavantajlar, farklılıklar ve güç dengesizliği nedeniyle olası engellerin giderilmesi için, farkındalığın artırılması ile toplumsal cinsiyet dengeli arabuluculuğun uygulanması bakımından, arabuluculuk sürecine hazırlık ve diğer tüm aşamalarda, toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının dikkate alınarak gerekli planlamanın özenle yapılması, bu kapsamda tüm sürecin farkındalıkla yönetilmesinin, arabuluculuk süreçlerinden beklenen faydaya erişim ile tarafların beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanmasını ve adalete erişimlerini kolaylaştıracak şekilde arabuluculuk süreçlerinin tamamlanmasına olanak sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynaklar:

- 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, Resmî Gazete Tarihi: 22.06.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28331
- Avrupa Konseyi'nin Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyetler Arası Eşitlik konusundaki 1639 sayılı ve 2003 tarihli Tavsiye Kararı
- Beham, M. ve Dietrich, L. (2013). Enhancing Gender-Responsive Mediation: A Guidance Note. (M. Beham ve A. Langle, Ed.). Vienna: OSCE.
- Çavdar, D. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları veromantik ilişkilerde akılcı olmayan inançları. Ankara üniversitesi, Ankara.
- Dökmen, Z. (2009). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dünya Ekonomik Forumu (WHO) Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu-2020, 2021
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
- Dünya Ekonomik Forumu (WHO) Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu-2021

17 TAEKK,s 192,ADB, Nisan 2019

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

Erzeybek, B. (2015). Anne-babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri toplumsal cinsiyet rolleri tutumları. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hatipoğlu A. D. (2015). Kadınların Adalete Erişimi, Ankara Barosu Dergisi, sayı 4:77-107.

Mason S. J. A., Hess A., Gasser R. ve Federer J. P. (2015). Gender in Mediation: An Exercise Handbook for Trainers. Zürich: Center for Security Studies.

Nadrac ve Attorney-General. (1999). A Fair Say: Managing Differences in Mediation and Conciliation, A guide for all involved. Australia.

Öztan E., (2004). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59-1, 1-25.

Sida Gender Tool Box. (2015). Gender Analysis - Principles & Elements. Sida: Sweden.

Sida Gender Tool Box. (2016). Gender Equality and Gender Equity. Sida: Sweden.

Şimşek H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği. DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 25(2), 119-126.

Thompson, N. (2016). Güç ve Güçlendirme. (Ö. Cankurtaran, Çev. ve Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

TAEKK, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Nisan 2019

Uygur, G. (2012). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, T.C. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No: 2307, 154-178, Turkey.

Yüce, D. (2017). Cinsel yönelim ve cinsel kimlik ayrımı.

Yüceol, E. (2016). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar, İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyetler Arası Eşitlik konusundaki Tavsiye Kararı 1639 (2003) (madde 7 ve madde 8). www.arabuluculuk.adalet.gov.tr/Sayfalar/proje_belgeleri/ailearb.pdf

Bora, A. (2008). Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi. Ankara: STGM yayınları, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/s/t/stklar-icin-toplumsal-cinsiyet-rehberi.pdf>.

Bora, A. (2012). "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık" içinde Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. (K. Çayır ve M. A. Ceyhan, Der.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/ayrimcilikanakitap.pdf>.

CEDAW (2005). Concluding Comments: Turkey. Advance Unedited Version. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/docs/concludecomments/Turkey.rev.1.pdf>

Gül, I. İ. ve Karan, U. (2011). Ayrımcılık Yasası Eğitim Rehberi. (G. Ayata ve B. Yeşilada-İl, Ed.). İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Ayrimcilik_Yasagi_Egitim_Rehberi.pdf.

Raymond, T. , Ball, J. (2000). Alternative Dispute Resolution in the Context of Antidiscrimination and Human Rights Law: Some Comparisons and Considerations, Australian Human Rights & Equal Opportunity.

<https://www.humanrights.gov.au/our-work/complaint-information-service/publications/alternative-dispute-resolution-context-anti>.